

Vlček, Václav

Historia i działalność Narodowego Muzeum Technicznego w Pradze

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 22/1, 115-118

1977

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Václav Vlček
(Czechosłowacja — Praga)

HISTORIA I DZIAŁALNOŚĆ NARODOWEGO MUZEUM TECHNICZNEGO W PRADZE

Czechosłowackie muzealnictwo techniczne posiada bardzo bogatą historię, która w aspekcie swego społecznego znaczenia zajmuje jedno z czołowych miejsc w Europie. Początki muzealnictwa technicznego sięgają końca XVI i początków XVII wieku, gdy powstał Gabinet Rudolfa II (1552—1612), który w swych zbiorach — obok dzieł artystycznych — skupił dokumenty i eksponaty obrazujące osiągnięcia rzemiosła oraz wynalazki charakteryzujące zręczność ówczesnych mistrzów. Zgromadził bogate zbiory astronomiczne, geodezyjne, z dziedziny techniki mierzenia czasu, maszyn i modeli. Krótki zarys historycznego rozwoju czechosłowackiego muzealnictwa technicznego niech będzie uzasadnieniem prawdziwości twierdzenia o jego znaczeniu i bogactwie.

W roku 1718 została na terenie szkoły inżynierskiej założona kolekcja modeli i maszyn, a w 1722 roku w praskim Klementinum wybudowano i udostępniono publiczności Museum Mathematicum. Na terenie akademii w Ołomuńcu utworzono w roku 1724 Muzeum Gospodarcze, a w 1833 roku przy Stowarzyszeniu Przemysłu w Czechach powstał Gabinet Modeli i Wzorów Wyrobów Technicznych. Vojtá Náprstek tworzy w 1862 r. podstawy Czeskiego Muzeum Przemysłowego. W roku 1894 Izba Handlowa i Rzemieślnicza utworzyła Muzeum Techniczne, które później przekształciło się w Zakład Rozwoju Rzemiosła.

W 1891 r. odbywała się w Pradze Wystawa Jubileuszowa, która swą treścią i rozmachem istotnie wpłynęła na życie społeczne naszego narodu. Po jej zamknięciu został ukonstytuowany specjalny Komitet Roboczy, który postanowił, że w Pradze zostanie utworzone Muzeum Wynalazków; muzeum gromadzące oryginalne eksponaty, modele, maszyny i instrumenty, które będą dokumentować osiągnięcia ludzkiej myśli i zręczność ludzkiej ręki. Należy żałować, że idea ta nie została zrealizowana. W swych podstawach jest ona aktualna i dziś, gdy przeżywamy niespotykany dotychczas rozwój nauki i techniki.

Przełom dla czechosłowackiego muzealnictwa technicznego stanowił rok 1908. Przedstawiciele grona profesorskiego czeskiej uczelni technicznej, postępowi inżynierowie, narodowa burżuazja zebrałi się i uchwalili projekt *O programie i organizacji Muzeum Technicznego w Królestwie Czeskim*; projekt ten został opracowany i przedłożony przez profesora Grubera. Właśnie w tym okresie zostały położone instytucjonalne podstawy dzisiejszego Narodowego Muzeum Technicznego w Pradze. Od roku 1908 rozwój praskiego Muzeum Technicznego był bardzo złożony. Od samego początku tworzone je jako placówkę o charakterze niepaństwowym. Swe prace Muzeum prowadziło i rozwijało przy pomocy działaczy społecznych, miłośników starej techniki;

przy pomocy ludzi, którzy sobie w pełni uświadamiali znaczenie historii nauki i techniki dla współczesnego postępu i oświaty. Muzeum — jako zaangażowana instytucja społeczna — odczuwało też w swej działalności ogólne zmiany społeczne, które następowały w życiu państwowym, zmiany, które odbijały się bezpośrednio na pozycji placówki i materialno-technicznym zabezpieczeniu jej rozwoju.

Niniejszy krótki przegląd historii praskiego Muzeum Technicznego ogranicza się tylko do ukazania przełomowych momentów w pozycji społecznej tej placówki.

Pierwszym punktem zwrotnym był 28 września 1910 roku, gdy Muzeum zostało otwarte i udostępniło publiczności pierwsze wystawy. Dzień otwarcia Muzeum był świętem i stał się narodową manifestacją ludu czeskiego przeciwko austriacko-węgierskiemu uciskowi narodowemu. Drugim punktem zwrotnym był 28 października 1918 roku, kiedy powstała niepodległa Republika Czechosłowacka. Nowe stosunki społeczne, polityczne i gospodarcze zapowiadały polepszenie pozycji Muzeum Technicznego, zapowiadały jakościowy i ilościowy rozwój placówki. Nadziejże te zostały jednak później spełnione tylko w ograniczonej mierze.

Trzecim, a najtragiczniejszym punktem zwrotnym, był rok 1939. Okupacja Czechosłowacji spowodowała regres muzealnictwa technicznego. Doszło do zniszczenia wielu unikalnych eksponatów historycznych, dokumentujących rozwój nauki i techniki nie tylko na terenie naszego państwa, ale i na całym świecie.

Nowa historia muzealnictwa technicznego zaczęła się w 1945 roku, a przede wszystkim po roku 1951, gdy — na podstawie decyzji władz Republiki Czechosłowackiej — wszystkie muzea zostały wzięte pod opiekę i zarząd państwa. Muzeum Techniczne przemianowano na Narodowe Muzeum Techniczne. Poprzednie kierownictwo Stowarzyszenia Muzeum Technicznego przestało mieć wpływ na kierunek i zarząd placówki, a państwo zaczęło stwarzać niezwykle pomyślne, dawniej nie spotykane warunki dla rozwoju Muzeum.

Od 1951 r. Narodowe Muzeum Techniczne w Pradze przekształcono w muzeum centralne i zakład naukowy dla studiów nad dziejami techniki, nauk ścisłych i teorii muzealnictwa technicznego. Jego zadaniem jest gromadzenie dokumentacji rozwoju techniki, wykorzystywanie zbiorów dla rozwoju nauki oraz popularyzacji techniki i nauk ścisłych. Pełni ono też funkcje muzeologicznego i koordynacyjnego centrum w dziedzinie techniki i nauk ścisłych w Czeskiej Republice Socjalistycznej, a także wobec partnerów zagranicznych.

Narodowe Muzeum Techniczne jest podzielone organizacyjnie na trzy podstawowe pionery. Pierwszy obejmuje kierownictwo, administrację i oddział gospodarczo-techniczny. Drugi pion — to komórki zaplecza technicznego jak np. warsztaty, zapewniające materialno-techniczne podstawy działalności Muzeum. Podstawową część Muzeum tworzy trzeci pion, skupiający oddziały specjalistyczne — odpowiednie do poszczególnych typów gromadzonych zbiorów. Są to następujące specjalistyczne oddziały: „Dzieje techniki” (obecnie „Historia techniki”); dalej specjalistyczny oddział: „Nauki ścisłe” — z wewnętrznym podziałem na: astronomię, geodezję i fizykę; oddział „Górnictwo” obejmujący geologię górnictwo rud, górnictwo węglowe, przeróbkę rud i węgla. Oddział „Metalurgia” z kolei prezentuje hutnictwo, odlewnictwo, a także arty-

styczne kucie, walcowanie, spajanie metali, obróbkę cieplną, probiernictwo, metalurgię. Oddział „Budowa maszyn” — to maszyny energetyczne, obrabiarki, technika pomiaru czasu. Oddział „Przemysł lekki” obejmuje technikę w gospodarstwie domowym, poligrafie, przemysł tekstylny, maszyny do pisania; oddział „Foto — film” — technikę fotograficzną i filmową; oddział „Elektrotechnika” — elektronikę, elektrotechnikę wysokich i niskich napięć, technikę łączności, technikę obliczeniową; oddział „Budownictwo i architektura” — budownictwo lądowe, budownictwo wodno-gospodarcze, architekturę, urbanistykę; oddział „Historia transportu” — transport drogowy, lotniczy, kolejowy, wodny i pozostałe. Istnieje też oddział „Fizyka atomowa”.

Nieodłączną część Muzeum stanowią: Archiwum Dziejów Techniki i Przemysłu, Biblioteka, Dział Kulturalno-Wychowawczy, Pracy Oświatowej i Kontaktów Zagranicznych.

A oto krótki przegląd wyników prac Narodowego Muzeum Technicznego za okres minionych pięciu lat (1971—1975). Pracownicy naszej placówki rozwijali w omawianym okresie owocną działalność naukową. Muzeum powierzono bowiem w całości problem *Dzieje techniki na ziemiach czeskich w XIX i na początku XX stulecia*. Zostały opracowane studia z dziedziny: cukrownictwa, transportu, maszyn elektrycznych, energetyki, górnictwa, hutnictwa, chemii, leśnictwa, mierzenia czasu, miar i wag, techniki oświetleniowej, przemysłu spożywczego, techniki łączności, budownictwa, związku nauki i techniki, rolnictwa, mierzniactwa i techniki zbrojeniowej. W ciągu minionych pięciu lat poświęcono wymienionej tematyce 22 seminaria, wydano 65 książek i 381 studia. Zásób kolekcji Muzeum wzrósł o 17 043 pozycje. Zbiory muzealne i archiwalne ogółem liczą obecnie 329 770 pozycji.

Przywiązywano też wielką wagę do działalności oświatowej. W latach 1971—1975 odwiedziło Muzeum ogółem 1 983 932 osób. Przeprowadzono 1577 akcji oświatowych, 139 wystaw krajowych i zagranicznych. Zorganizowano 74 specjalistyczne seminaria i wydano 75 tytułów książek (oprócz wyżej wspomnianej działalności związanej z realizacją zadań naukowych). Biblioteka Narodowego Muzeum Technicznego, która posiada ogółem 180 201 woluminów, zrealizowała 34 917 wypożyczeń dla badaczy i udzieliła różnego rodzaju usług dla 22 424 osób, które odwiedziły Muzeum.

Narodowe Muzeum Techniczne pełniło swe społeczne posłannictwo i realizowało swe zadania w akcjach o znaczeniu ogólnopaństwowym i międzynarodowym. Pracownicy Muzeum uczestniczyli w pracach nad dokumentacją, opracowywaniem i popularyzacją współczesnego dorobku nauki i techniki. Brali czynny udział w imprezach „Spektroskopia wizualna”, „Atom w służbie człowieka”, „Fizyka dźwięku”. Aktywnie współpracowali też w ramach CIMUSET—UNESCO¹ w rozwiązywaniu zagadnień międzynarodowej współpracy światowych muzeów naukowych i technicznych.

Równocześnie Muzeum koncentrowało stałą uwagę na rozwijaniu pracy wystawowej i udoskonalaniu systemu stałych ekspozycji. Wynikiem tych długoletnich prac są nowoczesnie pojęte wystawy: „Metalurgia”, „Astronomia”, „Historia górnictwa”, „Maszyny napędowe”. Opracowano też koncepcje i zapoczątkowano już prace nad przekształ-

¹ Międzynarodowego Komitetu Muzeów Nauki i Techniki — UNESCO.

caniem wystaw „Historia transportu”, „Foto-film”, „Elektrotechnika” i „Fizyka atomowa”.

Powyższy przegląd wyników jest tylko pobieżny. Przedstawia działalność w dziedzinie naukowej i wystawowo-oświatowej. Dla uzupełnienia warto jeszcze raz wspomnieć, że dużą wagę przywiązywano do spraw dokształcania i rozwoju naukowego pracowników Muzeum. Organizowano je we współpracy z Katedrą Psychologii i Pedagogiki Uniwersytetu Karola.

Osobny rozdział stanowiła budowa nowych pomieszczeń w pobliżu Pragi. Wybudowano je dla samochodów, dla lokomotyw i wagonów kolejowych. Ponadto przeprowadzono renowację zabytkowego budynku dla potrzeb Archiwum Dziejów Techniki i Przemysłu oraz dla kolekcji oddziału „Foto-film”.

Kierownictwo Muzeum w ciągu minionych lat dążyło do kompleksowego rozwiązywania interesującej go problematyki. Umacniało tendencję do czynnego uczestnictwa placówki w rozwiązywaniu problemów politycznych, naukowo-technicznych i kulturalnych ujętych w państwowym planie rozwoju gospodarki i kultury narodowej. Poświęcała stałą uwagę sprawom rozwoju zawodowego pracowników, a główny nacisk kładło na zawodowe i moralne kwalifikacje ludzi, przede wszystkim zaś pracowników naukowych. Koncentrowało się też na tworzeniu materialno-technicznych podstaw placówki, aby praca naukowa, zawodowa i wychowawczo-oświatowa miała mocne zaplecze ekonomiczne, techniczne i warsztatowe.

Wskazane wyniki pracy mają duże znaczenie. Jest wszakże też prawdą, że ukazują tylko jedną stronę problemu. Naukowo-techniczny rozwój współczesnego społeczeństwa stawia przed czechosłowackim muzealnictwem technicznym wiele ważnych zadań i problemów. Musi ono stać się zwartym systemem, opierającym się na podstawach naukowych, wykorzystującym wyniki rozwoju nauki. Zadaniem muzealnictwa technicznego jest nie tylko — jak wspomniałem wyżej — dokumentowanie współczesnego rozwoju nauki i techniki, ale i objaśnianie społecznych konsekwencji i naukowo-technicznego rozwoju, a zwłaszcza w zakresie gospodarki, ochrony zdrowia i stosunków międzyludzkich. Wiele z tych zagadnień pozostaje jeszcze nie rozwiązanych, a nawet jeszcze nie w pełni sobie je uświadamiamy.

Na zakończenie tych krótkich informacji o działalności Narodowego Muzeum Technicznego w Pradze wyrażam też pełne uznanie muzealnictwu polskiemu. Dla pracowników czechosłowackiego muzealnictwa bardzo użyteczne są doświadczenia polskich muzealników, a zwłaszcza wyniki prac Muzeum Techniki w Warszawie. Jesteśmy przeto radzi, że istnieje wzajemna i bliska współpraca, że dochodzi do regularnych, roboczych kontaktów², które są cennym wkładem do rozwoju metodyki muzealnictwa. Pracownicy Narodowego Muzeum Technicznego w Pradze pragną nadal intensywnie rozwijać tę współpracę.

Przełożył Eugeniusz Tomaszewski

² W dniach 27 kwietnia — 30 maja 1976 r. odbyła się w warszawskim Muzeum Techniki wystawa pn. *Jak się wczoraj podróżowało*, na której przedstawiono eksponaty Narodowego Muzeum Technicznego w Pradze (*przyp. tłumacza*).